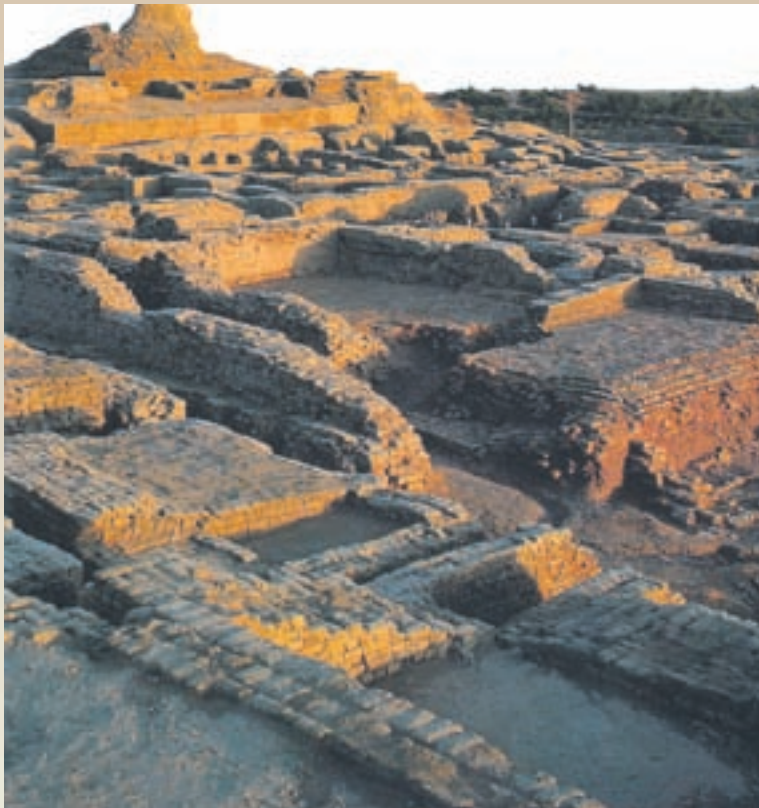

چین و هند باستان

مقدمه

چین و هند^۱ از قدیمی‌ترین مراکز پیدایش تمدن در آسیایند. این دو سرزمین از حیث وسعت، جمعیت و تنوع آب و هوایی و نیز وجود اقوام و فرهنگ‌های گوناگون شهرت بسیاری دارند؛ هر دو این تمدن‌ها در کناره‌ی رودهای بزرگ پدید آمده‌اند. هم‌چنین این دو سرزمین زادگاه ادیان و اندیشه‌هایی‌اند

که نقشی اساسی در تاریخ ایفا کرده‌اند. این دو در روزگار کهن روابط بازرگانی و فرهنگی قابل توجهی نیز با یک‌دیگر داشته‌اند. بازرگانان از طریق جاده‌ی ابریشم کالاهای ساخت چین را به هند می‌آوردند و تولیدات آن را نیز به نقاط دیگر جهان می‌بردند.

دین بودایی ابتدا در هند پیدا شد اما بعدها در آسیای مرکزی و چین پیروان زیادی یافت؛ به طوری که امروزه نیز تبت^۲ مهم‌ترین مرکز بوداییان است. چین و هند دست‌آوردهای تمدنی بسیاری داشته‌اند که در این درس به اختصار با آن‌ها آشنا می‌شوید.

آثار به جا مانده از موهنجودارو. در تصویر تعدادی از مهرهای کشف شده در آن‌جا نیز دیده می‌شود.

۱- توجه داشته باشید که منظور از هند، سرزمینی است که هنوز پاکستان و بنگلادش امروزی از آن جدا نشده بودند.

۲- Tibet

هند پیش از آریایی‌ها

در اوایل قرن بیستم میلادی، باستان‌شناسان بقایای دو منطقه‌ی باستانی «موهنجودارو^۱» و «هاراپا^۲» را در هند کشف کردند. این دو منطقه که قدمت آن‌ها به ۳۰۰۰ سال ق.م. می‌رسد، در زمان خود بسیار آباد بودند. ساکنان آن با کشاورزی، نساجی و کوزه‌گری آشنا بودند و ابزارهایی مانند تبر، تیشه، مَهرهای سنگی و ... می‌ساختند و نیز با سومری‌ها و مصریان باستان روابط بازرگانی داشتند.

ورود آریایی‌ها

از حدود ۱۵۰۰ ق.م. گروه‌هایی از قبایل آریایی به

هند وارد شدند^۳. آنان مردمان جنگ‌جویی بودند که از اسب و ارابه استفاده می‌کردند و آداب و عقاید ویژه‌ی خود را داشتند. آنان با سرکوب مردم بومی هند، یعنی دراویدی‌ها، بر شهرها و دهکده‌های آنان مسلط شدند. تسلط آریایی‌ها بر قسمت‌های شمالی هند موجب شد که عده‌ای از دراویدی‌ها به قسمت‌های مرکزی و جنوبی هند مهاجرت کنند. و در سواحل جنوبی هند، شهرهای بزرگی بسازند. مهاجران آریایی که به هندوستان رفتند حکومت واحدی تشکیل ندادند بلکه در گوشه و کنار آن سرزمین پراکنده شدند. هریک از قبایل آریایی قلمرو کوچکی را به خود اختصاص داد و در آن ساکن شد.

۱- در پاکستان امروزی

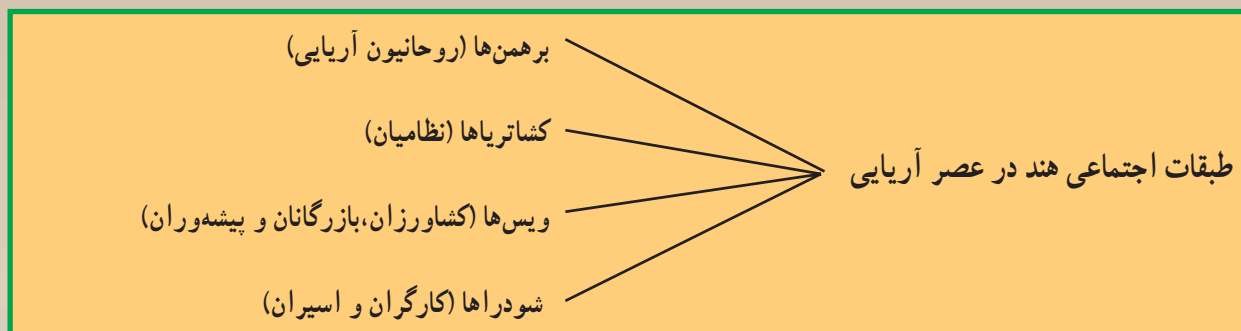
۲- Harappa

۳- شمال غربی هند (گذرگاه خیبر). مسیر اصلی اغلب مهاجرت‌ها و هجوم‌های قبایل مختلف، به داخل این شبه‌قاره بوده است. آریایی‌های اولیه، هخامنشیان، یونانیان، مسلمانان و مغولان، اغلب از این‌جا به هند قدم نهادند و در تحولات تاریخی آن سرزمین نقش ایفا کردند.

۴- Dravidian

وداها شامل سرودهای ستایش خدایان و دستورات مربوط آداب دینی (مانند قربانی کردن) است. وداها قدیمی ترین سند درباره ی طبقات جامعه ی هند باستان است. علاوه بر آن در دو کتاب اوپانیشادها و مهابهاراتا نیز اطلاعات ارزشمندی درباره ی مردان بزرگ و دانای آریایی و اندیشه های آنان در مورد جهان و انسان وجود دارد.

زبان آریایی های هند سانسکریت بود. آنان سرودهای دینی خود را به این زبان می خواندند. آریایی ها هم چون سایر اقوام باستانی تصور می کردند که هر یک از پدیده های طبیعی، خالقی جداگانه دارد؛ بنابراین به خدایان متعددی اعتقاد داشتند. مجموعه ی متون دینی آریایی ها را وداها^۱ می نامند.

ریاضت را که اساس آن عبارت از انزوا و روزه های طاقت فرسا بود، ترک کرد. سرانجام، روزی در زیر یک درخت احساس کرد به آرامش رسیده و راه درست زندگی را دریافته است. از آن پس، سیدارتا که به بودا (نجات

مجسمه ی بودا. در سرزمین های بودایی نشین تعداد نسبتاً زیادی از این گونه مجسمه ها وجود دارد.

ظهور بودا^۲

در فاصله ی رواج وداها تا ظهور بودا، آیین ها و اندیشه های بسیاری در هند گسترش یافته بود که اغلب آن ها مراسم سخت و طاقت فرسایی را بر پیروان خود تحمیل می کردند و با خرافات بسیاری همراه بودند. عده ای از مردم، اعتقاد خود به دستورهای دینی را از دست داده بودند. برهمنان بیش از پیش قدرت یافته بودند و بر زندگی مردم تسلط داشتند. در این شرایط، در خانواده ای اشرافی فرزندی متولد شد که او را سیدارتا^۳ نامیدند. سیدارتا در محیطی سرشار از نعمت های دنیوی، بزرگ شد، ازدواج کرد و صاحب فرزند شد اما اندیشه ی مداوم او درباره ی بیماری، پیری و مرگ سرانجام موجب شد تحول عمیقی در اندیشه های وی پدید آید. پس شهر و دیار خود را ترک کرد و هم چون برخی برهمن ها در انزوا به ریاضت پرداخت اما بعد از مدتی احساس کرد که از این طریق به آنچه می خواهد نرسیده است. بنابراین، شیوه های رایج

۱- Veda

۳- Siddarta

موریا تفاوت داشت. از جمله‌ی این تفاوت‌ها، گرایش مذهبی گوپتاهاست. آنان طرفدار برهمنان و مخالف سرسخت بوداییان بودند. حکومت گوپتا تا قرن‌ها قدرت را در دست داشت ولی به تدریج، دچار ضعف و زوال شد. مقارن ظهور اسلام، حکومت‌های محلی بسیاری در هند حکومت می‌کردند.

یافته، روشن شده) معروف شده بود، پیروانی یافت و به تبلیغ اندیشه‌های خود پرداخت. بودا با قربانی کردن حیوانات، تناسخ و ... مخالف بود؛ به همین دلیل، برهمنان با او دشمن شدند و با عقایدش به مخالفت پرداختند.

نخستین پادشاهان هند

داریوش اول، پادشاه هخامنشی، شمال هند را فتح کرد و آن را خراجگزار ایران کرد. با سقوط هخامنشیان به دست اسکندر، شمال هند به دست یونانیان افتاد اما با انتشار خبر مرگ اسکندر، یک فرماندهی هندی به نام چندراگوپتا^۱ علیه یونانیان قیام کرد و آنان را بیرون راند. او در مدت کوتاهی توانست حکومت‌های محلی را تابع خویش کند و حکومت قدرتمندی به وجود آورد. این حکومت را موریا نامیده‌اند. از دیگر پادشاهان مشهور حکومت موریا، آشوکا^۲ است که در تاریخ شهرت فراوانی دارد و پادشاهی خوشنام است. حکومت موریا پس از مرگ آشوکا ضعیف شد. بعد از مدتی، قدرت جدیدی در هند به وجود آمد. این قدرت جدید، حکومت گوپتا^۳ بود که از برخی جهات با حکومت

یک توضیح

سفر مگاستنیس^۴ به هند در عصر موریا^۵

در زمان چندراگوپتا یک سفیر مقدونی از جانب سلوکیان (جانشینان اسکندر در ایران و میان دورود) به هند فرستاده شد. او در بازگشت شرح مشاهدات خود را درباره‌ی هند نوشت. بر اساس نوشته‌ی وی، هند در عصر چندراگوپتا بسیار آباد و پر رونق بوده؛ به‌ویژه پایتخت آن، پاتالی پوترا^۶، ساختمان‌ها، بازارها، خیابان‌ها و جمعیت فراوانی داشته است. سفرنامه‌ی مگاستنیس برای مورخان ارزش زیادی دارد؛ زیرا از این سفرنامه برای شناخت اوضاع هند باستان، استفاده‌های فراوانی می‌کنند.

۱- Chandra gupta

۲- Ashoka

۳- ۳۲۰ م.

۴- Megasthenes

۵- Muria

۶- Patali putra

فرهنگ و تمدن هند باستان

با گسترش بودایی‌گری و سایر ادیان و عقاید هندی، معابد بسیاری در سراسر این سرزمین وسیع ساخته شد. برخی از معابد را در دل کوه‌ها و میان غارها می‌ساختند. علاوه بر آن، بقایای کاخ‌های چندراگوپتا، آشوکا و سایر فرمانروایان هند، بیانگر پیشرفت هنر و معماری هند باستان است. معماران عصر آشوکا به تقلید از تخت جمشید، کاخ باشکوهی برای پادشاه خود ساختند که خرابه‌های آن هنوز باقی است. هنرمندان هند باستان دیوارهای کاخ‌ها و بسیاری از معابد را با نقاشی‌ها و کنده‌کاری‌های گوناگون می‌آراستند.

مجسمه‌سازی از دیگر کارهای هنرمندان هند باستان است که از قدیم‌ترین دوران رواج داشته است. از جمله، می‌توان به مجسمه‌های فراوانی از خدایان هندی و نیز بودا اشاره کرد که از چوب و سنگ ساخته شده است و در سراسر هند به پرستش آن‌ها مشغول بودند.

مجسمه‌ی شیرها مربوط به دوره‌ی حکومت آشوکا

زندگی اجتماعی: بسیاری از مردم هند کشاورز و گله‌دار بودند و در روستاها زندگی می‌کردند. عده‌ای نیز به نجاری، فلزکاری، نقاشی، آهنگری، چرم‌سازی و ... مشغول بودند. در سواحل نیز به ماهی‌گیری می‌پرداختند. در هند برای پدر خانواده احترام زیادی قائل بودند. هندی‌ها در روابط اجتماعی، اهل ادب بودند و به دیگران احترام می‌گذاشتند. بهداشت فردی را رعایت می‌کردند و به زینت‌آلات اهمیت می‌دادند. در هند رسم بود که برای تزئین از گل استفاده کنند.

دین در زندگی آنان نقش زیادی داشت؛ به‌طوری که بخشی از درآمد خود را به برهمن‌ها می‌دادند تا در انجام آداب و رسوم دینی (قربانی کردن، خواندن سرود، فروش طلسم‌های جادو و ...) به ایشان کمک کنند. زیارت مکان‌های مقدس همچون معابد، زادگاه پیشوایان دینی و محل وقوع معجزات و نیز رود گنگ برای آن‌ها اهمیت زیادی داشت، به‌طوری که برای زیارت آن‌ها راه‌های دور و دراز را طی می‌کردند و رنج سفر را به جان می‌خریدند. فرارسیدن عیدهای مختلف برای مردم فرصتی بود تا به شادی بپردازند؛ مانند عید بهار که در آن، مردم صورت خود را رنگ می‌کردند و به کوچه و بازار می‌رفتند.

زنان هندی با این که به شوهران خود بسیار احترام می‌گذاشتند، فرزندان را تربیت می‌کردند و کارهای خانه را انجام می‌دادند ولی رسم غیرانسانی ساتی درباره‌ی آنان به اجرا درمی‌آمد.

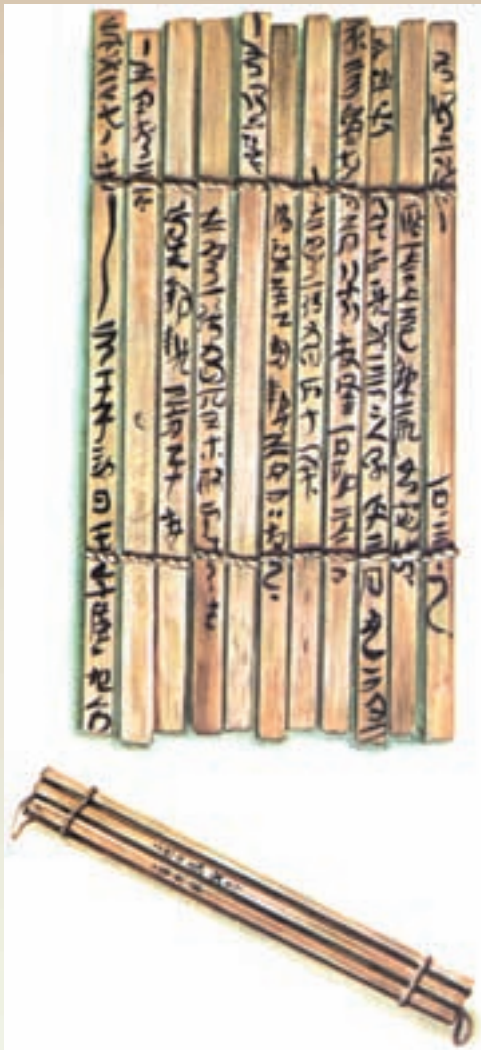
فکر کنید و پاسخ دهید:

آیا می‌دانید رسم ساتی چیست؟

هنر و معماری: قدیمی‌ترین جلوه‌های هنر و معماری هند را می‌توان در خرابه‌های موهنجودارو و هاراپا یافت.

ساخت ظروف چینی و تهیه‌ی ابریشم از دیگر دست‌آوردهای تمدنی عصر شانگ است.

دومین سلسله‌ای که در چین پدید آمد، چونام داشت که فرمان‌روایان آن از ۱۰۲۸ تا ۲۵۶ ق.م. حکومت کردند. در اواخر حکومت آنان، آشوب و جنگ‌های داخلی در چین زیاد شد تا سرانجام قبایلی به نام چه‌این^۴ بر کشور مسلط شدند و یکی از مشهورترین حکومت‌های چین باستان را بنیان گذاردند.

چینی‌ها تا پیش از ابداع کاغذ، نوشته‌های خود را بر روی قطعات چوب می‌نوشتند و بعد با کنارهم قراردادن آن‌ها، صفحاتی درست می‌کردند.

از دیگر هنرهای رایج در هند باستان موسیقی است که هم به شکل دینی (سرودهای مذهبی) و هم به شکل سرودهای بزمی در دربارها رواج داشت. مشهور است که بهرام گور، پادشاه ساسانی، عده‌ای از آوازه‌خوان‌های هندی را به دربار خود آورده بود.

علوم و فنون: پزشکی از جمله دانش‌هایی است که در هند باستان پیشرفت زیادی کرد. شعار یک پزشک هندی^۱ این بود که: «نه به خاطر خود و نه به خاطر پول بلکه فقط برای نیکی، بیماران را درمان کنید!» اختراع صفر و عدد پی در ریاضی نیز از کارهای هندیان است. نجوم نیز به دلیل ضرورت تعیین روزهای جشن و قربانی مورد توجه بود. پارچه‌بافی و فلزکاری نیز در هند رواج بسیاری یافت. مشهور است که مصریان پارچه‌های مخصوص برای مومیایی کردن مردگان را از هند وارد می‌کردند. هم‌چنین، در هند ساخت وسایل مختلف از عاج فیل رواج داشت.

چین؛ از اسطوره تا تاریخ

تاریخ نگاری چینیان هم چون بسیاری از ملت‌های جهان، با «اساطیر» آغاز می‌شود. این اساطیر درباره‌ی خاقان‌های نیکوکاری است که هریک عمر بسیار طولانی کرده و دانش‌های گوناگون را در میان مردم پدید آورده‌اند.

فکر کنید و پاسخ دهید:

به نظر شما، چرا سرگذشت همه‌ی ملت‌ها با

اساطیر آغاز می‌شود؟

نخستین سلسله‌ی بزرگ چین باستان شانگ^۲ است که از ۱۵۰۰ سال ق.م. پدید آمد. پیدایش و گسترش خط و تقویم در میان آن‌ها از نخستین پدیده‌های مدنیت بود.

۱- چاراکا

۲- Ch'in

۳- Chou

۴- Shang

جمله کارهای شی هوانگ تی بنای دیوار بزرگ چین است که در زمان سلطنت او بیش از دو هزار کیلومتر از آن ساخته شد. برای این کار، بیش از یک میلیون نفر به کار گرفته شدند. این دیوار که یکی از عجایب عالم است، برای جلوگیری از حمله‌ی قبایل بیابانگرد به داخل چین ساخته شد.^۱

در سال ۲۴۶ ق.م در خاندان چه این، پسری سیزده ساله که به شی هوانگ تی^۱ شهرت داشت، به سلطنت رسید. شی هوانگ تی نبوغ نظامی زیادی داشت، به همین دلیل، طی چند پیروزی در جنگ توانست حکومت‌های کوچک را یکی پس از دیگری از میان بردارد و برخاک گسترده‌ی چین مسلط شود. او خود را نخستین امپراتور نامید. از

دیوار بزرگ چین یکی از آثار تاریخی مشهور جهان به شمار می‌رود.

شی هوانگ تی دستور داد تمامی آثار مربوط به کنفوسیوس را نابود سازند اما پس از مرگش دوباره اندیشه‌های کنفوسیوس علنی شد. از این رو، این اندیشه‌ها قرن‌ها در مدارس چین آموزش داده می‌شد.

شی هوانگ تی با اندیشه‌های کنفوسیوس^۳ به مخالفت پرداخت. کنفوسیوس از اندیشمندان بزرگ چینی است که چند صدسال پیش از شی هوانگ تی، می‌زیست و منشأ خدمات اجتماعی و فرهنگی بسیاری شد. در زمان شی هوانگ تی طرفداران کنفوسیوس زیاد شده بودند.

یک توضیح

علمی که اندیشه هضمش نکرده باشد، کاری بی‌فایده است؛ فکری که با علم همراه نباشد، خطرناک است.^۴ (کنفوسیوس)

۱- Shi Huang ti = یعنی نخستین امپراتور مستقل چین

۲- عده‌ای نیز معتقدند شی هوانگ تی با ساختن دیوار بزرگ توده‌های مردم را مشغول نگه می‌داشت تا علیه او قیام نکنند.

۳- Confucius

۴- هنری لوکاس، تاریخ تمدن، جلد اول، ترجمه عبدالحسین آذرنگ، انتشارات کیهان، چاپ سوم، ۱۳۷۲، ص ۵۸.

حکومت‌های کوچکی در گوشه و کنار چین شکل گرفتند.

فرهنگ و تمدن چین باستان

زندگی اجتماعی: بیش‌تر مردم چین را کشاورزان تشکیل می‌دادند که در روستاها ساکن بودند. اصلی‌ترین محصول آنان برنج بود. چینی‌ها زندگی بسیار ساده‌ای داشتند. در خانواده‌ی چینی، پدر حرمت و اقتدار زیادی داشت و با قدرت تمام بر زن و فرزندان فرمان می‌راند. داشتن فرزند پسر برای خانواده‌ها اهمیت زیادی داشت؛ زیرا پسران بهتر می‌توانستند در مزارع کار کنند. دهقان‌ها باید به سران حکومت‌ها مالیات می‌پرداختند و در صورت لزوم، کار مجانی انجام می‌دادند؛ مانند زمان شی‌هوانگ‌تی که دهقانان وقت زیادی صرف ساختن دیوار بزرگ کردند.

سلسله‌ی هان: با مرگ شی‌هوانگ‌تی، هرج و مرج چین را فراگرفت. عده‌ای از مردم به کاخ او حمله‌ور شدند و آن را نابود ساختند. چندی بعد، سلسله‌ی هان^۱ در چین تشکیل شد. در زمان حکومت خاندان هان، راه ابریشم از امنیت و آبادانی برخوردار بود. در همین زمان، آیین بودا به چین نیز راه یافت. مبلغان بودایی با سفر به چین، بودایی‌گری را در آن‌جا گسترش دادند و به پیروان این آیین افزودند.

عاقبت هجوم‌های مکرر اقوام شمالی و نیز جنگ‌های داخلی موجب ضعف حکومت هان شد. در سال ۲۲۰ میلادی، این حکومت منقرض شد و تا ۴ قرن پس از آن، حکومت قدرتمند دیگری در چین پدید نیامد که بتواند تمام کشور را به زیر سلطه بکشد؛ در نتیجه،

۱- Han

نمایی از زندگی شهری
در
چین قدیم

مهم ترین بخش شهر،
بازار آن بود که بازرگانان
و صاحبان حرف در آن جا
کالاهای خود را به نمایش
می گذاشتند.

یک توضیح

لی پو^۱ از شاعران مشهور چین است. سخنان او هنوز مورد توجه چینیان است. سوماچی^۲ نیز از مشهورترین مورخان چینی است که ده ها جلد کتاب درباره ی خاقان های چین نوشته است. لائوتزه^۳ و کنفوسیوس نیز عمیق ترین تأثیرات فرهنگی را در جامعه ی چینی باقی گذارده اند.

۱- Li Po

۲- Szuma chien

۳- Lao-tze

فرزندان خود معلم خصوصی می گرفتند. علوم و فنون: چینی‌ها از نخستین مردمانی هستند که به خوبی با سفالگری و فلزکاری آشنا بودند. بعدها نیز که حکومت‌های بزرگ پدید آمد، شهرهای بزرگ^۱ پراز دانشمندان و صنعتگرانی شد که در رشته‌های گوناگون تخصص داشتند. اختراع کاغذ و فن چاپ، قطب‌نما و باروت از افتخارات مردم چین است. ظروف چینی در عصر خود کم‌نظیر بود و نیز فن نساجی پیشرفت زیادی کرده بود.

آموزش: خط چینی هم‌چون خط‌های هیروگلیف، میخی و ... از خط‌های باستانی است ولی بر خلاف آن‌ها، طی قرون مورد استفاده قرار گرفته است و هنوز هم رواج دارد. در چین باستان، فرزندان دهقانان از آموزش محروم بودند و تنها فرزندان اشراف به مدارس فرستاده می‌شدند تا برای انجام کارهای حکومتی آماده شوند. در پایان تحصیل از آنان امتحانات جدی و سختی به عمل می‌آمد که تنها در صورت قبولی، مورد پذیرش قرار می‌گرفتند. برخی نیز برای

۱- مانند بی‌ین لیانگ (کای فنگ کنونی) و لِنیان (هانگ چو کنونی).